

Данилюк М.Б.

ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА КОРПОРАТИВНИХ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ФОНДІВ В ЯКОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ПРИВАТНОГО ПРАВА

УДК 347.191:330.322.16

Постановка проблеми. Сучасний стан економіки України потребує вирішення багатьох кардинальних проблем і, насамперед, розроблення шляхів виходу з фінансово-економічної кризи. У зв'язку із викладеними обставинами особливо важливо якомога швидше відновити нормальне функціонування усіх сегментів економічної активності держави. Серед великої кількості учасників фінансового ринку особливе місце займають інститути спільного інвестування, а саме, корпоративні інвестиційні фонди, які є найбільш привабливим та могутнім механізмом залучення інвестиційних ресурсів в економіку. Актуальність теми дослідження зумовлена також тим, що інститути спільного інвестування досить інтенсивно розвиваються і важливість розвитку цієї сфери інвестиційної діяльності зумовлює необхідність проведення комплексного та детального дослідження правової характеристики корпоративних інвестиційних фондів в якості юридичної особи приватного права.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема діяльності юридичних осіб корпоративного типу займалися В.І.Борисова, О. М. Вінник, В. А. Васильєва, О. Р. Кібенко, К.О.Кочергіна, І. М. Кучеренко, І. В. Спасибо-Фатєєва, О. І. Зозуляк, А.В.Зеліско, І. Б. Саракун, П. П. Черевко та ін. Окремі аспекти діяльності виключно інститутів спільного інвестування розглядалися у працях О. А. Слободяна В. І. Бірюкова. Однак сучасний стан наукових досліджень відзначається їх концентрацією на загальних питаннях щодо юридичних осіб, окремих їх організаційно-правових форм. Як наслідок, комплексного дослідження цивільно-правового статусу саме корпоративних інвестиційних фондів не проводилося. Увага науковців щодо корпоративних ін-

вестиційних фондів зосереджувалася в основному на господарсько-правових та економічних аспектах.

Мета статті. Метою нашої статті є визначення місця корпоративних інвестиційних фондів серед юридичних осіб приватного права та здійснення комплексного аналізу критеріїв, які визначають належність до них корпоративних інвестиційних фондів.

Виклад основного матеріалу. Правова основа діяльності корпоративних інвестиційних фондів визначається тим, що знає досить активних змін, серед яких в першу чергу слід сказати про набрання чинності з 1 січня 2014 року Закону України „Про інститути спільного інвестування” від 05.07.12р. (далі – Закону), яким встановлюються спеціальні норми для діяльності інститутів спільного інвестування в Україні. Законом визначено два види інститутів спільного інвестування – корпоративні інвестиційні фонди (далі – КІФ) і пайові інвестиційні фонди, проте статусу юридичної особи набувають лише КІФ, оскільки вони згідно ст. 8 даного Закону є юридичною особою, яка створюється у формі акціонерного товариства і провадить виключно діяльність із спільного інвестування [1]. Наділення КІФ статусом юридичної особи спонукає до необхідності з’ясування питання про його місце в системі юридичних осіб приватного права. Оскільки для доктрини цивільного права на законодавчому рівні властивим є традиційний поділ юридичних осіб на юридичні особи публічного і приватного права, то враховуючи те, що КІФ належить до останніх, виникає потреба у розкритті критеріїв, які знаходяться в основі цього розподілу. Їх сформований перелік дозволить ґрунтовно охарактеризувати правову природу досліджуваних нами КІФ.

Основним критерієм поділу юридичних осіб на юридичні особи публічного та приватного права, закріпленим нормами Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), є порядок створення (ч.2 ст.81). Так, юридична особа приватного права створюється на підставі установчих документів відповідно до статті 87 ЦК України, а юридична особа публічного права створюється розпорядчим актом Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування [2]. Фактично, іде мова про специфіку волеви-

явлення щодо виникнення нового суб'єкта права, адже в основі утворення юридичної особи приватного права знаходиться вільне ініціативне волевиявлення осіб (засновників). Як зазначає В. В. Сухонос, оскільки приватні юридичні особи створюються і діють в інтересах певного кола осіб (засновників, учасників або визначених в інший спосіб осіб), то правовою підставою їх виникнення є засновницьке волевиявлення (правочин) цих осіб [3, с.149].

З наведеного вище випливає висновок, що винятково до компетенції засновників належить вирішення питання щодо виникнення юридичної особи, обрання її організаційно-правової форми тощо. У той же час, на думку О. В. Дзери, юридичні особи публічного права створюються незалежно від волі приватних осіб для здійснення спеціальних функцій, не обумовлених їх участю у цивільному обороті [4, с. 121-122]. Учений наголошує на тому, що ініціатива приватних осіб при створенні юридичної особи приватного права ґрунтується на договірних засадах з метою участі в різного роду цивільних правовідносинах. На основі наведеного, враховуючи передбачену ЦК України загальну правоздатність юридичної особи приватного права, можна стверджувати, що ініціативне волевиявлення засновників проявляється також у свободі вибору її організаційно-правової форми та предмета діяльності. Проте загальні норми можуть видозмінюватися у спеціальних положеннях окремих нормативно-правових актів. Саме така ситуація виникає стосовно КІФ. Безумовно, що КІФ утворюється шляхом волевиявлення засновників, що знаходить своє підтвердження у ч.3 ст.8 Закону, відповідно до якої КІФ може бути створений виключно шляхом заснування, а ч.1 ст.9 Закону вказує, що засновники (засновник) КІФ є особи (особа), які прийняли рішення про його створення. Ці норми наголошують на приватно-правовій природі КІФ. Водночас, специфіка діяльності КІФ впливає на свободу волевиявлення засновників КІФ щодо обрання організаційно-правової форми та предмета діяльності. Зокрема, ч.1 ст.8 Закону наголошує на тому, що КІФ створюється винятково у формі акціонерного товариства і виключно для проведення інвестиційної діяльності. Такі спеціальні норми зумовлені сферою діяльності КІФ, яка опосередковано пов'язана

із забезпеченням публічних інтересів держави, оскільки мова іде про інвестування, а, отже, про стан економіки країни. Саме тому ця сфера діяльності підпадає під підвищений рівень державного регулювання. Варто відзначити, що вказане не впливає на факт вільного волевиявлення засновників щодо утворення КІФ, і, відповідно, не змінює його приватноправову природу.

У літературі вказується на те, що юридична особа приватного права створюється за ініціативою саме приватних осіб. Виникає питання: чи може таке волевиявлення щодо утворення КІФ проявляти засновник із публічно-правовим статусом; чи впливатиме цей статус на приватно-правову природу КІФ? Для вирішення цього питання потрібно звернутися до норм ЗУ „Про інститути спільного інвестування”, аналіз яких дозволяє стверджувати про окремі обмеження щодо кола засновників. Наприклад, корпоративний інвестиційний фонд не може бути заснований юридичними особами, у статутному капіталі яких частка державної чи комунальної власності перевищує 25%. Однак досліджуваний нами нормативно-правовий акт не містить безпосередньої заборони для держави виступати в якості засновника КІФ. Оскільки застосування норм законодавства стосовно цього питання доволі неоднозначне, потрібно віднаходити його вирішення у сфері наукової доктрини. В цьому розрізі на особливу увагу заслуговує науковий висновок щодо висловлення наукової позиції стосовно поділу юридичних осіб, створених державою, на юридичні особи публічного та приватного права, який надала лабораторія корпоративного права НДІ приватного права та підприємництва імені Ф. Г. Бурчака НАПрН України на виконання запиту Національної академії правових наук України від 12.03. 2014 р. № 391. Зокрема, учені дійшли висновку, що відповідно до ч.2 ст.167 ЦК України держава може створювати юридичні особи публічного права (державні підприємства, навчальні заклади тощо) у випадках та в порядку, встановленому Конституцією України та законом. Крім того, ч. 3 ст. 167 ЦК України визначено, що держава може створювати юридичні особи приватного права (підприємницькі товариства тощо), брати участь в їх діяльності на загальних підставах, якщо інше не встановлено законом. Із наведеного вище, впливає, що

правовою формою участі держави у цивільних правовідносинах є як створення юридичних осіб публічного права, так і юридичних осіб приватного права. Основою ж розмежування юридичних осіб публічного та приватного права, що створені державою є порядок створення, а також такі елементи їх цивільно-правового статусу, як мета та предмет їх діяльності, правовий режим майна, специфіка управління, обсяг цивільної правосуб'єктності, специфіка відповідальності за власними зобов'язаннями. Юридичними особами публічного права, що створені державою, виступають державні унітарні підприємства (державні комерційні та казенні підприємства), а також державні установи. До юридичних осіб приватного права, що створені державою, належать державні акціонерні товариства, 100% акцій яких належить державі, акціонерні товариства та товариства з обмеженою відповідальністю, у яких держава бере участь як акціонер чи учасник [5]. Отже, в якості засновника публічно-правове утворення кваліфікується як учасник цивільних правовідносин, а тому можна стверджувати, що публічно-правовий статус засновника у даному випадку не змінює приватноправову природу створюваної ним юридичної особи.

Продовжуючи досліджувати прояви приватноправової природи КІФ, звертаємося знову до аналізу норм ЦК України, зокрема, його ст. 87, відповідно до якої наголошується на тому, що вільність волевиявлення засновників щодо утворення юридичної особи відображається у розробці ними установчих документів. Їх наявність, розроблених та затверджених узгодженим волевиявленням засновників, є однією із основних ознак приватноправової природи такої юридичної особи. Для створення юридичної особи її засновники розробляють установчі документи, які викладаються письмово і підписуються всіма учасниками (засновниками), якщо законом не встановлений інший порядок їх затвердження. Спеціальними нормами Закону «Про інститути спільного інвестування» передбачаються особливі положення щодо установчих документів КІФ, зумовлені виключним характером їх діяльності. Відповідно до прямої вказівки ст. 11 Закону основним установчим документом КІФ є статут і наведена стаття передбачає ряд

спеціальних вимог щодо змісту статуту, пов'язаних із виключною правоздатністю КІФ. Значний перелік відомостей, які обов'язково мають міститися в установчих документах КІФ безумовно впливає на вільність волевиявлення, однак такі вимоги спричинені специфічною сферою діяльності досліджуваних нами юридичних осіб (професійна інвестиційна діяльність) і не впливають на його приватноправову сутність.

Вільність, ініціативність та узгодженість волевиявлення засновників щодо утворення КІФ проявляється не лише у розробці установчих документів. Зокрема, згідно ч. 2 ст. 9 Закону засновниками корпоративного фонду може укладатися засновницький договір, у якому визначається порядок провадження спільної діяльності щодо створення корпоративного фонду, кількість акцій корпоративного фонду, що підлягають придбанню кожним засновником, номінальна вартість і вартість придбання таких акцій, строк і форма оплати акцій корпоративного фонду та строк дії цього договору [1]. Такого роду договір не є установчим документом КІФ. Вказана норма яскраво свідчить про вказаний провідними цивілістами (зокрема, О. В. Дзерою) договірний характер волевиявлення засновників. А. В. Зеліско, досліджуючи кваліфікуючі ознаки засновницького договору, визначає серед них, такі як: форма впорядкування організаційних та майнових правовідносин між засновниками; форма реалізації (фіксації) засновницького волевиявлення осіб – форма здійснення суб'єктивного засновницького права; узгодженість волевиявлення усіх засновників; спільність мети сторін договору; спрямованість мети договору на виникнення самостійного суб'єкта права – юридичної особи корпоративного типу [6, с. 7]. Вказані ознаки відображають не лише класичну договірну природу засновницького договору, а й приватноправову сутність КІФ.

Висновки. Переходячи до висновку, можемо сформулювати перелік ознак КІФ, у яких проявляється їх приватноправова сутність в якості юридичної особи приватного права, а саме: вільність та ініціативність волевиявлення засновників, яка, однак, проявляється специфічно у зв'язку із імперативними вимогами щодо організаційно-правової форми та предмета діяльності КІФ; яскраво

виражений договірний характер волевиявлення засновників, що проявляється у можливості укладення засновницького договору; реалізація волевиявлення щодо заснування КІФ може здійснюватися не лише приватними особами, але й засновниками із публічно-правовим статусом, що не змінює приватноправової природи утворення і сутності КІФ; відображення узгодженого волевиявлення засновників у розробці установчих документів із врахуванням імперативного переліку відомостей, які обов'язково мають міститися у цих документах. Викладені ознаки свідчать про особливість правового статусу КІФ в якості юридичної особи приватного права, яка є наслідком специфічної сфери його діяльності та потребує подальшого дослідження.

1. *Про інститути спільного інвестування : закон України № 5080-VI від 05.07.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>.*
2. *Цивільний кодекс України : закон України № 435-IV від 16.01.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>.*
3. *Сухонос В. В. Правове регулювання цінних паперів в Україні : посібник / В. В. Сухонос. – К., 2005. – 327с.*
4. *Цивільне право України: підручник: у 2-х кн.. / [О.В.Дзера, Д.В.Довгерт та ін.] ; за ред. О. В.Дзери, Н. В.Кузнєцової – К.: Юрінком Інтер, 2010. – Кн. 1. – 736 с.*
5. *Науковий висновок лабораторії корпоративного права НДІ приватного права та підприємництва імені Ф. Г. Бурчака НАПрН України на виконання запиту Національної академії правових наук України від 12.03. 2014 р. № 391 на виконання запиту Національної академії правових наук України щодо висловлення наукової позиції стосовно поділу юридичних осіб, створених державою, на юридичні особи публічного та приватного права. – м. Івано-Франківськ, 2014. – 6.*
6. *Зеліско А. В. Засновницький договір: уніфікація застосування договірної конструкції при створенні юридичних осіб корпоративного типу / А. В. Зеліско // Підприємництво, господарство і право. – № 10. – 2013. – С. 3 – 7.*

Данилюк М.Б. Правова характеристика корпоративних інвестиційних фондів в якості юридичних осіб приватного права

В статті розкрито правову природу корпоративних інвестиційних фондів, наведено їх характеристику в якості юридичної особи приватного права та здійснено комплексний аналіз критеріїв, за якими корпоративні інвестиційні фонди можна віднести до таких юридичних осіб.

Ключові слова: інститути спільного інвестування, корпоративний інвестиційний фонд, юридична особа приватного права, юридична особа публічного права.

Данилюк М.Б. Правовая характеристика корпоративных инвестиционных фондов в качестве юридических лиц частного права

В статье раскрыто правовую природу корпоративных инвестиционных фондов, наведена их характеристика в качестве юридического лица частного права и осуществлен комплексный анализ критериев, по которым корпоративные инвестиционные фонды можно отнести к таким юридическим лицам.

Ключевые слова: институты совместного инвестирования, корпоративный инвестиционный фонд, юридическое лицо частного права, юридическое лицо публичного права.

Danyluk M.B. The Legal description of Corporate Investment Funds as a legal entities in private law

The purpose of this article is to determine the place of corporate investment funds among the entities of private law and implementing a comprehensive analysis of the criteria that define them belonging to investment funds.

Initiative will of the founders is also evident in the freedom of choice of the legal form and the object of activity. However, the general rules may evolve in the special provisions of certain legal acts. This situation arises in respect of investment funds. Of course, that corporate investment funds formed by the will of the founders, which is confirmed in part 3, article 8 of the Law, according to which corporate funds can be created only by the establishment and Part 1 of Article 9 of the Act specifies that the founders are individuals who have decided to create it. These standards emphasize private-law nature of investment funds. However, the specificity of corporate investment funds affect the freedom of expression on the election of the founders of the legal form and the object of activity. In the particular, part 1 of article 8 of the law stresses that corporate funds only created a joint stock company and solely for investment. These special rules due to the scope of activities indirectly related to ensuring public interests of the state, as it comes to investing, and thus the state of the economy. That is why this field of activity subject to elevated levels of regulation. It should be noted that the said fact does not affect the free will of the founders of establishing corporate investment funds and does not change its private-law nature.

Keywords: collective investment fund corporate investment, legal person of private law, a legal entity of public law.